

Ante Jurić
Zadar

KANOVAČKI NAGLASAK U TROGIRSKOME GOVORU

UDK: 811.163.42'342.8 8497.5 Kanovac)

Rukopis primljen za tisak 20. 02. 2009.

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Recenzenti: Josip Lisac, Joško Božanić

Autor opisuje i analizira trogirске rezultate prenošenja kratkosilaznog naglasaka s dočetnog sloga na prethodni i slučajevе nastajanja neetimološke duljine (kanovački naglasak) prilikom prenošenja. Uz to, autor donosi i osnovne razlikovne osobitosti trogirskoga govora te kritički osvrt na dosadašnja opažanja o kanovačkom naglasku u govoru Trogira i okolice.

Ključne riječi: kanovački naglasak, trogirski govor; čakavica, štokavica, akut, dugouzlazni naglasak.

1. UVOD

Problemu kanovačkog naglasaka (dalje: KN) u Hrvatskoj izravnije su se posvetili P. Budmani (1883), M. Rešetar (1900), S. Ivšić (1911), A. Belić (1935) i osobito M. Hraste, koji je u svojoj obimnoj studiji »O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj« (Hraste 1957) sintetizirao rezultate svih njemu prethodnih istraživanja o toj naglasnoj osobitosti u nekim hrvatskim govorima, uglavnom čakavskima. Belićevi i Hrastini zaključci o naravi i uzrocima pojave i do danas su uglavnom općeprihvaćeni u dijalektološkim krugovima, a spomenuti je Hrastin rad ujedno i posljednja velika studija o KN u hrvatskim govorima. Jedinu ozbiljnu kritiku općeprihvaćenoj tezi o KN kao rezultatu novoštokavskog utjecaja na govore sa

starim mjestom naglasaka izrekao je M. Moguš, iznoseći pritom i svoje izvorno tumačenje uzroka njegova pojavljivanja u čakavskom narječju: »'Kanovački' akcent u čakavaca nije dakle nikakav štokavski utjecaj, kao što su mislili A. Belić i M. Hraste, nego dosljedna primjena pravila o duljenju vokala i regresivnom pomaku siline s nastavačne more na posljednju moru osnove.«¹ Kako je značajan dio primjera za dokazivanje KN u hrvatskim govorima pronađen upravo u Trogiru, smatrao sam potrebnim uputiti na nekoliko krivo interpretiranih primjera, kao i na neke dosad nepoznate detalje vezane uz KN u govoru Trogira. Osim toga, trogirsko je rješenje kanovačke pozicije jedinstveno u odnosu na sve ostale čakavske primjere, pa čak i u odnosu na njemu najrodnije govore: Arbanije, Žedna i Okrug na Čiovu te Donjih Kaštela. Zbog osobitih povijesnih okolnosti i geografskog položaja grada, govor Trogira pretrpio je znatan štokavski utjecaj, ali je istovremeno razlikovne čakavske naglasne osobitosti očuvao mnogo bolje nego mnogi drugi govori slične povijesno-geografsko-jezične situacije (npr. govori zadarskog priobalja, Kaštela, Splita i južnog splitskog priobalja do ušća Cetine²), pa ga je i zbog toga vrijedno zasebno istražiti. U konačnici, nadam se da će novi podatci koje donosim još više učvrstiti onaj dio Moguševe kritike koji se odnosi na fiziološke uzroke pojave KN, ali i ponešto redefinirati njegov zaključak o potpunom isključivanju štokavskog utjecaja.

2. MJESTO TROGIRSKOGA GOVORA UNUTAR ČAKAVSKOGA NARJEČJA I U ODNOSU NA NJEMU SUSJEDNE GOVORE

2.1. Govor Trogira pripada južnočakavskome ikavskom dijalektu.³ Osim samog zaleđa koje je štokavsko, štokavski je i uski dio obalnog pojasa sa središtem u Donjem Segetu, prvome susjednom selu sa zapadne strane. Od Omiša na istoku do Šibenika na zapadu govori svih ostalih Trogiru susjednih naselja uz obalu pripadaju čakavskom narječju, a čakavski je supstrat još i danas prepoznatljiv u govorima zapadnog dijela trogirskog zaleđa, u selima marinske i rogozničke zagore (Vrsine, Dograde, Najevi, Podorljak, Stupin...), očuvan prije svega u izgovoru čakavskog akuta. I u govorima naselja na obali razlikovne su čakavske osobine očuvane ponajviše u prozodiji i morfologiji, a znatno manje u fonologiji i leksiku.

¹ Moguš 1971: 11-12 i 1977 : 61.

² Kurtović-Šimunović 1999: 167, bilj. 16.

³ Govor Trogira koji opisujem govor je druge polovice 20. st., u nekoliko važnih kriterija bitno različit od govora prve polovice stoljeća. Čakavizam, kao jedno od najpoznatijih razlikovnih obilježja staroga trogirskoga govora, početkom druge polovice stoljeća naglo odumire. U isto vrijeme dolazi i do drugih radikalnih promjena vezanih uz sve veći utjecaj standardnoga jezika, prije svega onih vezanih uz naglasak. Kao pripadnik generacije koja je posljednji svjedok »staroga« govora i jedne od prvih generacija kojoj je »novi« trogirski govor prvi naučeni jezik, u opis »suvremenoga trogirskoga govora« ravnopravno ću uvrstiti sva njegova obilježja kojih sam svjedok, svjestan činjenice da su neka od njih stvar izgubljene prošlosti. Sve podatke iznesene u radu prikupio sam odrastajući na relaciji Okrug (otok Čiovo) – Trogir, u obitelji *fetivih* Trogirana. Jedan dio podataka o ostalim čiovskim govorima prikupio sam prilikom terenskih istraživanja toponimije Čiova koja sam provodio između 2002. i 2005. godine (Jurić 2005).

Današnji glasovni inventar čakavskih govora Trogira i okolice gotovo je identičan novoštokavskom standardu, a zaobišle su ga i novije promjene u samoglasničkom sustavu, koje inače često nalazimo u susjednim čakavskim govorima srednje Dalmacije osim Donjeg Sela na Šolti te Velog i Malog Drvenika (zatvaranje dugih samoglasnika, otvaranje kratkih, diftongacija i duljenje naglašenog *ǎ*).⁴

2.2. Fonološki razvoj trogirске čakavice uglavnom je identičan onome u susjednim srednjodalmatinskim čakavskim govorima.⁵ Izdvojiti ću tek nekoliko fonoloških obilježja karakterističnih za govor Trogira u odnosu na susjedne mu govore:

- Refleks jata je ikavski s manjim brojem ekavskih refleksa: *živen, živeš, žive* (ali *živiti* < *živěti*), *sěno, òzleda, starěšina, príměr* (ali *mira, mirit, smirit, izmirit...*), *prěsednik* itd. Redovito je i sekundarni ikavizam *sidit* (usp. stosl. *sěđěti* s prijevodom psl. *sěd-* > *sěd-* za ne-svršeni vid⁶), prez. *sidin, sidiš, sidimo, sidite, sidu*, imp. *sidi!, sidimo!, sidite!, něka/něka/něka sidu!*, part. perf.: *sidija*.

- I dugi i kratki samoglasnici su otvoreni, kao u standardnom jeziku (vidi bilj. 5). Ne zatvara se ni *ě* u slogu zatvorenu nazalom (*měndula, ciměnta...*, Okrug: *mīndula, cimīnta...*).

- U slogu zatvorenu nazalom u instrumentalu imenica sva tri roda te u zamjeničko-priloškom *on*,⁷ o se ne zatvara u *u* (*ōn, ònda, ònōndit, ženōn, vodōn, Antōn, kōnjōn, sělōn, dīteton...*).⁸ Ovo je obilježje važno za razlikovanje govora Trogira od govora Okruga i Žedna čiji su oblici *ūn, ūnda, onūndit, ženūn, vodūn, Antūn, kōnjūn, sělūn, dītētun* itd., jednaki oblicima karakterističnima za srednju i sjevernu, a ne južnu čakavštinu.⁹

- Izgovor suglasničkih skupina uglavnom odgovara obrascu redukcije slabijih članova kakav vrijedi za većinu čakavskih govora (*čk* > *šk, sc* > *jc* itd.).¹⁰ Od važnijih osobitosti valja istaknuti da se skupina *čr* redovito mijenja u *cr*, vjerojatno ne samo pod utjecajem čakavice nego, većim dijelom, zbog štokavskoga utjecaja. U prilog tome ide i sustavna zamjena *čr* > *cr* i u susjednome Okrugu koji nije čakavski, a k tome ima i nešto arhaičniju akcentuaciju od trogirске.

- Glas *lj* zamjenjuje se u svim pozicijama sa *j*, kao u *jūto, pojūbit, prījatej, ūje, zēje, pōje* itd., osim ponekad u riječima gdje korjensko *l* stoji ispred sufiksalnog *j* (*-je, -jen*): *fāljen, mōljen, òbīlje* (ali *zàgrjen* i *vèsēje*).

⁴ Usp. Šimunović 1977: 9-13, 1966: 352; Hraste 1948: 129 i Vulić 2001: 5-6.

⁵ Usp. Šimunović 1981: 267-271.

⁶ Vidi Skok 1973: 251, s. v. *sjěsti*. Svršeni je pak vid glagola očuvao predprijevajno stanje: inf. *sěst*, prez. *sěden, sědeš, sěde, sědemo, sědete, sědu*, imp. *sědi!, něka/něka/něka sěde, sědimo!, sědite! něka/něka/něka sědu!*, part. perf. *sěja*. Zanimljiva je i pojava pseudoikavizama, odnosno ekavizama, čiji je ostvaraj redovito različit od onih u splitskome govoru, npr: Trogir: *děšpet, drěto*, i *fita*, Split: *dišpet, drīto* i *fěta*.

⁷ Skok 1972: 556, s. v. *on*.

⁸ Hraste 1948: 127.

⁹ Usp. Ivić 1981: 69.

¹⁰ Više primjera vidi u Geić 1998.

- Za razliku od svih susjednih čakavskih govora, govor Trogira je čakavski, gdje vrijedi /č/= c, /ć/= ć, /š/ i /s/= ś (*Tô je ònī ca šūška dok govori*) i /ž/ i /z/= ź (*Ōvō ti je kōža, a kōža je ònō ca cinī bē.*).

- U novije vrijeme opozicija /č/ i /ć/ se neutralizirala u tzv. srednje č,¹¹ što se obično opisuje kao obilježje govora Splita i okolice, no mišljenja sam, na temelju podataka s otoka Čiova, da je ishodište te pojave upravo u Trogiru, a ne u Splitu. Shvatimo li govore čiovskih sela kao nešto arhaičnije varijante govora pod jakim utjecajem Trogira (Okrug i Žedno), odnosno, Splita (Slatine), činjenica da su Slatine jedino mjesto s očuvanim okluzivnim izgovorom *t'* nije zanemariva. Za razliku od Slatina, u Okrugu i u Žednu neutralizacija č, *t' > č* provedena je sustavno, unatoč tome što su govori tih dvaju sela nedvojbeno konzervativniji od slatinskoga.¹² Ovakva situacija u govorima trogirskoga dijela Čiova može se objasniti jedino utjecajem trogirskoga čakavice za koju je neupitno da je gubitak osjećaja za etimološko razlikovanje č i *t'* u njoj započeo još dok je Trogir bio izrazito čakavski. U Trogiru se npr. govorilo *ôcu* i *nêcu*, umjesto *ôću* i *nêću*,¹³ a u riječima u kojima se očuvala uspomena na negdašnji »meki« suglasnik (*kūća, mladīć, vēc, prūće, cvīće...*) nije se izgovaralo *t'*, nego č, tako da je za govor posljednjih živućih trogirskih čakavaca¹⁴ vrijedila opozicija *c : č*, a ne *c : t'*.

- Refleks psl. *dj* uglavnom je *j* (*měja, prěja, tujī, mōžjani*), osim u *žēda* i *sūde* (ali i *sūdi, Jesi ôprala sūde?*). U oblicima glagola *ići* s prefiksima skupina *jd* se čuva (*pōjden, prōjden, dōjden, nājden*) ili se reducira u *j* ili u *ø* (*prō(j)en, dō(j)en, dōj vāmo!...*). Pod utjecajem talijanskoga i standardnog jezika, u nekim se riječima izgovara *đ*, najčešće na početku riječi, (*đēlāt, đardīn, đilet, đīr...*), ali i u sredini i na kraju riječi riječi (*evāndēlje, Mādar, kūrađ...*). Ima tomu dakako i brojnih iznimaka (*jārdīn, jāmara, rēlōj...*). Za razliku od splitskog *demežāna* (prema Matoković 2004, inače *demežāna*), Trogirani govore *demējāna* (tal. *damegiana*, ven. *damegiano*).¹⁵

- Kao i u većini čakavskih, ali i štokavskih govora srednje Dalmacije, glas *x* se ne izgovara. Umjesto njega izgovara se *k*, osobito na kraju riječi (*judīk, pūtīk, prāk, vřk*), ali i na početku (*krābar, Kajdūk, Kādēžē*). Ponekad se reducira i u *j*, *v* ili *ø* (*vřj, prāj, vř vřvōjka, Nāvr' Bālana, judī, Ajdūk* i sl.).

2.3. Osnovni naglasni sustav Trogira je starohrvatski troakcenatski (` , ~ i ^). Sva tri naglasna mogu se naći u bilo kojoj poziciji u riječi, osim što ` ne može doći na kraju riječi (*vōda, desēti, vodē, mēso, divōjka, tovār, rāna, sikīra*). Sustavnim pomicanjem ` naglasna s kraja riječi za jedan slog unaprijed trogirski je naglasni sustav dobio dva nova naglasna (^ i ^), fiziološki identična novoštokavskima, ali ne nužno na istoj poziciji kao u standardnom

¹¹ Hraste 1948: 133.

¹² Hraste 1948: 140.

¹³ Geić 1998: 13-14.

¹⁴ Čakavicom govore Trogirani rođeni najkasnije početkom tridesetih godina 20. st., među kojima je još vrlo malo živih.

¹⁵ Usp. Matoković 2004: 209, s. v. *demežāna* i Vinja 2004: 265-266, s. v. *tomijāna*.

jeziku (npr. *nôga* i *glâva* naspram *nštok. nôga* i *gláva*). Zanaslasne duljine redovito su pokraćene (*glêdan*, *gôvorin*, *mâli*, *prâvi*...), a prednaglasne su zamijenjene dugim uzlaznim naglascima (*žêna*, *pétak*). Kako bih što vjernije prikazao mjesto trogirskog naglasnog sustava unutar čakavskog narječja, poslužiti ću se tablicom koju je za opis vrgadinskoga govora osmislio B. Jurišić,¹⁶ a kojom se 13 naglasnih osobina toga govora uspoređuje s osobinama govora Novog Vinodolskog, kao primjera za tzv. sjevernočakavski naglasni sustav, i govora Hvara, kao primjera za tzv. južnočakavski naglasni sustav. Iako je oštro razdvajanje naglasnih sustava čakavskog sjevera i juga, onako kako je to zagovarao A. Belić,¹⁷ više puta utemeljeno pobijeno,¹⁸ neke su izoglose ipak većinske u jednom, a manjinske u drugome dijalektu pa je, barem za ilustraciju, u usporedbu između Novoga i Hvara zanimljivo uvrstiti i trogirске primjere. Radi preglednosti tablice kurzivom bilježim one trogirске oblike koji su jednaki hvarskima, a bez kurziva one koji su jednaki novljanskima ili one koji postoje i u novljanskome i hvarskom (npr. *kolàc*). Dvostrukim razmakom bilježim one trogirске oblike koji se ne navode ni za Novi ni za Hvar. Kako bi trogirski podatci bili potpuno usporedivi s podacima iz Novog i Hvara, navodio sam starije varijante, prije preskakanja ~ na prethodni slog, gdje je rezultat ` ili ´ (npr. *lokârda* mjesto današnjeg *lòkârda*) i tamo gdje je rezultat ~ ako je važno utvrditi dolazi li do metatakse, (npr. *kablâ* mjesto današnjeg *kâbla*, *kôtlâ* mjesto *kôtlâ* itd.). U primjerima koje Jurišić navodi pod točkama 2 i 5 kod usporedbe s Trogirom zanemarujem nenaglašenu duljinu jer nije relevantna.

N = Novi Vinodolski, H = Hvar i T = Trogir:

1) N: dîm, krâj, stârca, divôjka, lokârda,
H: dîm, krôj, stôrca, divôjka, lokôrda	T: <i>dîm, krâj, stârca, divôjka, lokârda</i>
2) N: mâli, prâvi, rânî, stârî
H: môli, prôvi, rônî, stôri	T: <i>mâli, prâvi, rânî/r à n î, stârî</i>
3) N: jâ, tí, mî, vî, nâs, vâs
H: jô, tî, mî, vî, nôs, vôs	T: <i>jâ, tî, mî, vî, nâs, vâs</i>
4) N: kabâl kablâ, badânj badnjâ
H: kabôl kôbla, badônj bôdnja	T: <i>kabâl kablâ, badânj badnjâ</i>
(danas: <i>kâbla, bâdnja</i>)
5) N: kotâl kotlâ
H: kotôl kôtlâ	T: <i>kotâl k ô t l â</i> (danas: <i>kôtlâ</i>)
6) N: kolâc kôlcâ
H: kolâc kôlca	T: <i>kolâc/kôlâc kôlcâ</i> (danas: <i>kôlac</i>)

¹⁶ Jurišić 1966: 69.

¹⁷ Belić 1935.

¹⁸ Najprije ga je pobio S. Ivšić (1951), a potom i V. Jakić-Cestarić (1960), M. Moguš (1971) i Z. Junković (1973). Vidi Moguš 1977: 46-52.

7) N: pīsmō, jāpnō
H: pīsmo, jāpno	T: <i>pīsmo, jāpno/ j á p a n (j)</i>
8) N: prāg, bōb
H: prōg, buōb	T: <i>prāg, bōb</i>
9) N: iglā
H: jōgla	T: <i>j ā g l a / ĩ g l a / ĩ g l a</i>
10) N: krāva, bāba, stārac
H: krāva, bāba, stārac	T: <i>krāva, bāba, stārac</i>
11) N: gīneš, lāješ, sīto
H: gīneš, lāješ, sītō	T: <i>gīneš, lāješ, sīto</i>
12) N: pēkāl pēkla, prālā, zvālā
N: pēka(l) pēkla, prōla, zvōāla	T: <i>pēka pēkla, prāla, zvāla</i>
13) N: (duljine ispred i iza naglaska)
H: (duljina samo ispred akcenta)	T: <i>(n e m a d u l j i n a)¹⁹</i>

Iz prikaza je vidljivo da naglasni sustav Trogira u otprilike pola izoglosa ne odgovara hvarskome (iako oba govora pripadaju južnočakavskome dijalektu), a k tome gotovo pola svih izoglosa dijeli s govorom Novog, pa je i ovo jedan prilog relativizaciji stroge podjele među naglasnim sustavima čakavskoga »sjevera« i »juga«.

3. DOSADAŠNJA OPAŽANJA O KN U TROGIRSKOME GOVORU

Naglasni sustav trogirskoga govora, kao i govor u cjelini, dosad su bili predmetom nekoliko vrijednih dijalektoloških studija, a primjeri za KN u govoru Trogira i bliže okolice često su se navodili i u radovima koji se nisu ticali samo trogirskoga govora.²⁰ Zapažanja nekih autora zaslužuju poseban komentar pa ću se ovdje na njih nakratko osvrnuti:

3.1. M. Rešetar tvrdi da se u Trogiru govori ´ umjesto `.²¹ Međutim, sudeći po tumačenju S. Ivšića, nije sasvim jasno na koji se točno naglasak odnosi Rešetarovo ´. Ivšić ga najprije tumači kao poludugi naglasak: »Poludugi naglasak nalazimo često u čakavskom

¹⁹ Ne računajući nove duljine, nastale nakon preskakanja dugog naglaska na prethodni slog (*vōdē, Trōgīr, tānkī, plītkī, pōznājemo...*).

²⁰ Opise fonologije trogirskoga govora napravili su: M. Hraste, u sklopu studije o govorima Šolte, Čiova i Trogira (1948), P. Šimunović, u Fonološkim opisima (1981) i I. Kurtović (2003), a iznimno vrijedan doprinos proučavanju trogirskoga govora u cjelini dao je D. Geić (Geić-Slade Šilović 1994 i Geić 1998). Najranija zapažanja o KN u govoru Trogira donose: M. Rešetar (1900), S. Ivšić (1911), A. Belić (1935) i M. Hraste (1948 i 1957).

²¹ Rešetar 1900: 28, prema Ivšić 1911: 149.

narječju i to mjesto akcenta \sim . Tako ga spominje (...), *Rešetar* na pr. *v á z m e* (Vis) i *p o g á č a* (Brač)...«, te nadopunjuje bilješkom: »Što poludugi akcentat bilježe neki znakom \acute , ne treba da nam smeta.«²² Potom ga (na istoj stranici!) poistovjećuje s dugouzlaznim naglaskom u drugim govorima: »Prema tome je pogrešno, što čitamo u *Rešetara*, da se u Trogiru govori \acute mjesto \sim (...). Mjesto \sim govori se doista u nekim govorima \acute , na pr. u okolini biogradskoj, u Dubrovniku, u trpanjskom govoru i drugdje...«²³ Iz ovih se Ivšićevih tumačenja daje zaključiti da se *Rešetarovo* \acute može odnositi podjednako i na dugouzlazni i na »poludugi« naglasak, ovisno o slučaju. No, vratimo li se iznova i na primjere *vázme* i *pogáča*, za čije duljeno \grave danas znamo da se u navedenim govorima ostvaruje kao \tilde , čini se mogućim da ih je *Rešetar* namjerno bilježio istim znakom kao i primjere s kanovačkim duljenjem (\acute), upravo kako bi pokazao da je riječ o fiziološki istome naglasku. Ne treba pritom zaboraviti da se *Rešetar*, još ranije nego Ivšić, za bilježenje poludugoga naglasaka služio i znakom \hat (npr. *brâta*, *krâva*, *râme* itd. u bosanskoj Posavini).²⁴

3.2. S. Ivšić u Trogiru uočava tzv. poludugi naglasak (\hat), koji je po njegovu opisu uzlazan te nešto kraći i manje skokovit od \sim . Kao primjere navodi: »*rûka* (mj. *rûka*), *dîte* (mj. *dîte*), *letîdu* (mj. *letîdu*), *sêstra* (mj. *sêstra*), *donêsi* (mj. *donêsi*), f. *môkra* (mj. *mòkra*), f. *bolêsna* (mj. *bolêsna*) i t. d.« Također, Ivšić ispravno uočava da je trogirsko rješenje različito od primjerice biogradskog, dubrovačkog ili trpanjskog, gdje bilježi primjere *sélo*, *vóda*, *izdaléka*, *dóšli* i sl.²⁵

3.3. A. Belić za KN u Trogiru navodi primjere: *dóbro*, *svóju*, *lózta*, *zénata*, *máglata*, *pópata*, *téle*, *sélu*, *kótla*, *kábata*, *pósata*, *šramótata* i *griótata*, te na temelju njih zaključuje: »Nema nika-kve sumnje da se u ovim lakim odstupanjima vidi uticaj štokavske akcentuacije.«²⁶ Unatoč činjenici da Belić novi naglasak definira kao dug i uzlazan te ga smatra potpuno jednakim novoštokavskome \acute , u kasnijim se tumačenjima, jednako kao i u *Rešetarovu* slučaju, Belićeva notacija interpretira drukčije. Tako Hraste tvrdi kako upravo Belićev materijal potvrđuje njegovo mišljenje da Trogirani »imaju u svom akcenatskom sistemu samo jedan uzlazni akcentat (čakavski akut \sim)«, dok Moguš u bilješci izričito napominje da Belić *dóbro* bilježi *dóbro*.²⁷ Da je u Belića doista riječ o zanemarivanju različitih fiziologija dvaju dugih naglasaka uzlazne intonacije, potvrđuje i Dalibor Brozović kada ga uspoređuje s Ivšićevim jednakim bilježenjem praslavenskoga metatonijskog akuta i novog akuta: »Prema tome radi se samo o pisanju raznih naglasaka istim znakom zbog fiziološke sličnosti, isto kao kad Belić bilježi hrvatskosrpski \sim znakom za novoštokavski dugi uzlazni (\acute).«²⁸

²² Ivšić 1911: 149.

²³ Ivšić 1911: 149-150.

²⁴ *Rešetar* 1900: 28., preuzeto iz Ivšić 1911: 149.

²⁵ Ivšić 1911: 149-150.

²⁶ Belić 1935: 30.

²⁷ Moguš 1977: 61.

²⁸ Brozović 1963: 27.

3.4. M. Hraste tvrdi da se KN čuje u Gornjem Selu i Stomorskoj na Šolti, u Trogiru i na otoku Čiovu, u Žednomu, Arbaniji i Okrugu, te kao primjere navodi *dóbro, svója, mója, góla, bósa, lóvac, kišóvit, maglóvit i vriménit*.²⁹ Kao ni u prethodnim slučajevima, ni iz Hrastina se opisa ne da nedvosmisleno odrediti narav novoga trogirskog naglasaka, kojega on, baš kao i Rešetar i Belić, bilježi znakom ´, iako stari čakavski akut redovito bilježi znakom ˘. Jednom tvrdi: »Istina je, taj akcenat nije na tome području uvijek iste prirode kao štokavski dugouzlazni akcenat (´), nego je sličan čakavskom akutu (˘).«, a potom, tek jednu rečenicu dalje: »Ovdje se međutim pod utjecajem štokavske akcentuacije dugouzlazni akcenat, koji je dobiven pomicanjem s kraja riječi za jedan slog prema početku riječi, vrlo malo razlikuje od štokavskoga dugouzlaznog akcenta.«³⁰ I konačano, tumačeći istu naglasnu pojavu i na Šolti, Hraste se protivi Ivšićevu opisu novoga naglasaka: »U toj akcenatskoj pojavi u spomenutim mjestima na Šolti ja se posve slažem s Rešetarom i Belićem, da je ovaj akcent dugouzlazan, a ne poludug.«³¹ Hraste se i u pogledu uzroka ovoj pojavi potpuno slaže s Belićem: »To je područje, na kome se starija čakavska akcentuacija sukobila s novom štokavskom, koja sve više predvladava.«³² M. Moguš pak Hrastin ´, jednako kao i u Belićevu slučaju (vidi pogl. 3.3.), tumači kao ˘, te, vjerojatno iz didaktičkih razloga, čak i njegove primjere citira s akutom: »*dóbro, svója, mójja, góla, bósa, lóvac, kišóvit, maglóvit, vriménit*.«³³ Hraste je, dakako, jako dobro poznao fiziologiju čakavskoga akuta pa smatra da znak ´ u njegovim primjerima kanovačkog duljenja treba protumačiti više kao etimološku nego kao fonetsku informaciju.

3.5. M. Moguš kritizira Belićevu tezu o štokavskoj uvjetovanosti KN u trogirskomu govoru pomalo ironičnim zaključkom da »Nije jasno kako je štokavsko *dòbro* moglo poslužiti Trogiranima kao uzor kad oni uopće ne govore *dòbro* nego *dôbro*...«³⁴ Moguš tvrdi i to da u čakavskim govorima u poziciji kanovačkog duljenja redovito dolazi ˘: »Međutim, rekli smo već da se ovdje postavlja pitanje fiziologije uzlaznog akcenta u »kanovačkim« pozicijama na čakavskom terenu. Moglo bi se reći da se u čakavskim govorima taj naglasak poklapa s ˘ naglaskom, tj. u čakavskom postoji jednadžba: *nôga = glâva = sūša*.«³⁵

3.6. D. Geić navodi primjere *gôra, vôda, kólâc, dólâc, mòmäk, pòplât, crčâk* i sl. iz kojih se može opaziti da se kao posljedica preskakanja naglasaka u Trogiru može ostvariti ne samo jedan (´), nego tri različita naglasaka, dva duga (´ i ˘) i jedan kratki (˘).³⁶

²⁹ Hraste 1948: 136.

³⁰ Hraste 1957: 63.

³¹ Hraste 1948: 138.

³² Hraste 1957: 63.

³³ Moguš 1977: 60.

³⁴ Moguš 1977: 61.

³⁵ Moguš 1977: 60.

³⁶ Geić 1998: 28-34.

4. DEFINICIJA PROBLEMA

Prije same rasprave o svakome od nabrojanih opažanja, smatram potrebnim reći i nekoliko riječi o tome kako se pojava KN uopće definira u dijalektologiji:

4.1. Počam još od Vukova opažanja iz govora selâ u »Bijogradskoj najji« pa sve do primjera iz Hrvatske koje nam donose stariji i noviji autori, stječe se dojam da u opisu ove pojave beziznimno vrijedi formula $KN = \acute{}$. Takva se formulacija jasno da iščitati i iz Liščeva opažanja vezanog uz privlački govor: »Osobito je važno pitanje tzv. kanovačkog naglaska, akcenta što je dobiven prenošenjem $\grave{}$ s posljednjega otvorenog sloga; dolazi, dakle, u Privlaci *kóza (...), nóga, séstra, jédna žena, vóda, sélo, čélo, pópa* G sg., *díca, própalo, lipóta, sramóta, siróta, dubína, visína, postóli* itd. Izgovara se, dakle, npr. *dóbro sédlo*, a ne *dóbro sêdlo*.«³⁷

4.2. Druga definicija KN, po mome mišljenju jezgrovitija i sveobuhvatnija od prve, dolazi iz pera M. Kapovića: »Kanovačkim se naglaskom naziva pojava, u svima trima našima narječjima, neetimološke duljine u prednaglasnom položaju, odnosno pojava $\acute{}$ umjesto $\grave{}$ u novoštokavskim govorima.«³⁸ Kapovićev je naglasak na činjenici da opisana zamjena naglaska vrijedi za novoštokavske govore, dakle ne nužno po istim pravilima i za čakavske. Ovakva će definicija pojave KN biti vrlo važna i za opis trogirskoga slučaja jer, kako se vidi iz primjerâ iz prethodnoga poglavlja, ali će se vidjeti i u primjerima koje ću donositi dalje u tekstu, u opis će biti nužno uvrstiti sve primjere s dugim naglaskom u kanovačkoj poziciji, neovisno o njihovoj intonaciji i neovisno o otvorenosti ili zatvorenosti dočetnoga sloga.

4.3. Važno je reći i to da se navedena razilaženja u definiciji odnose isključivo na fiziološki dio pojave, odnosno na njezin konkretni ostvaraj na terenu. Što se tiče samog njenog uzroka, i J. Lisac i M. Kapović, ali i gotovo svi ostali autori, suglasni su oko toga da je KN rezultat utjecaja štokavske akcentuacije na čakavsku. Ilustrirat ćemo to Liščevim opisom nastanka pojave: »Kanovački naglasak tipa *sédlo* i dolazi na mnogim područjima gdje su se susreli čakavski govori arhaične akcentuacije i novoštokavski govori; čakavci otprije nisu poznavali kratkouzlaznoga naglaska tipa *sêdlo*, pa su umjesto svoga *sedlô* počeli izgovarati *sédlo*.«³⁹ Jedini se svođenju uzroka KN na štokavski utjecaj usprotivio M. Moguš, zaključkom koji sam već citirao u uvodu članka (bilj. 1).

³⁷ Lisac 1998: 28.

³⁸ Kapović 2005 : 59.

³⁹ Lisac 1998: 29.

5. RASPRAVA

5.1. Teško je objasniti zbog čega je vrsnim akcentolozima poput Rešetara i Belića, a donekle čak i Hrasti, novi trogirski naglasak fiziološki sličniji novoštokavskome $\acute{}$ nego čakavskome akutu $\tilde{}$. Imajući u vidu da sva tri autora na prvo mjesto stavljaju činjenicu da je pojava KN rezultat utjecaja štokavice,⁴⁰ lako je zaključiti da su novi naglasak opisivali vodeći se sljedećom logikom: Ako je rezultat štokavskog utjecaja dugi naglasak uzlazne intonacije, onda taj naglasak nužno mora biti »štokavski dugouzlazni« ili barem onaj naglasak koji se od njega »vrlo malo razlikuje«.⁴¹

5.2. Ni Ivšićev opis stanja u trogirskome govoru ne čini mi se potpuno ispravnim, a to je dobro uočio i M. Hraste: »Međutim taj akcenat po mome opažanju nije danas poludug ($\acute{}$), kako je 1911. opazio prof. Ivšić, jer se i inače taj t. zv. poludugi na čakavskom području na Hvaru, Visu, Braču i Susku, gdje je također vrlo čest, po svojoj prirodi ni po čemu ne razlikuje od čakavskog akuta ($\tilde{}$).«⁴² Tzv. poludugi naglasak ($\acute{}$) u trogirskim primjerima (npr. *sêstra*) po Ivšiću je naglasak uzlazne intonacije (jednako kao $\acute{}$ i $\tilde{}$), no nešto je kraći i manje je »skokovit« od čakavskog akuta.⁴³ Nije međutim jasno zašto Ivšić kao primjere za poludugi naglasak navodi i *rûka*, *dîte* i *letîdu* koji redom imaju prednaglasnu duljinu od pune dvije more. Nadalje, Ivšićev dokaz za postojanje opozicije *poludugi* ~ *dugi* pojava je vezana uz razvoj dugoga naglašenog *a* koje se, za razliku od poludugog *a* (odnosno duljenog, npr. u *mâslina*, *drâga*...), u nekim čakavskim govorima redovito zatvara u *o* (konkretno navodi hvarske primjere *krôj*, *zlôto*, *lokârod* i dr.). Uzrok je tomu, po Ivšićevu tumačenju, upravo činjenica da je $\acute{}$ kraći od akcenta $\acute{}$, $\tilde{}$ i $\tilde{}$ « pa se *a* pod njim »gdjgdje drukčije vlada«.⁴⁴ Mišljenja sam da navedeni Ivšićevi argumenti nisu dovoljno uvjerljivi te da teza o poludugom naglasku, barem što se tiče trogirskoga govora, nije opravdana. Imam za to nekoliko argumenata:

5.2.1. Prije svega, važno je reći da u govoru Trogira nema novog duljenja naglašenih samoglasnika, čak ni u slučaju $\tilde{}$ na koje se duljenje najčešće odnosi.⁴⁵ U trogirskome je govoru i danas jako dobro očuvan kanonski izgovor $\tilde{}$ u primjerima kao što su *drâga*, *mâslina*,

⁴⁰ Ne smije se pritom zaboraviti ni očita težnja k relativizaciji posebnosti i jedinstva čakavskih naglasnih obilježja koja je svoj vrhunac dosegla baš u Rešetarovo (1890) i Beličevoj (1952) tezi o štokavskom, odnosno štokavsko-čakavskom govoru Vrgade i osobito u Beličevu (1935) inzistiranju na »uzajamnim vezama« između južnočakavskog dijalekta i posavskih govora. Vrlo utemeljene protuargumente njihovim stavovima iznijeli su S. Ivšić (1951), B. Jurišić (1966) i osobito M. Moguš (1971).

⁴¹ Takav je naglasak i Ivšićev »poludugi«: »Akcentat $\acute{}$ je obično uzlazan, ali se dizanje glasa slabo osjeća.« (Ivšić 1911: 150). Vidi također i pogl. 3.4., bilj. 30.

⁴² Hraste 1957: 63.

⁴³ Ivšić 1911: 149.

⁴⁴ Ivšić 1911: 150.

⁴⁵ Vidi bilj. 4 i osobito Vidović-Kurtović 2005.

měni, plěst, lõkva, dõli, gõri i sl.,⁴⁶ pa nije realno očekivati da će se opisano duljenje dogoditi samo prilikom kanovačkog duljenja. Trogirski naglasak u riječima *nõga, sěstra* i *kõza* potpuno je jednako onome u *glåva, rũka* i *sũša*.⁴⁷

5.2.2. Ne stoji ni Ivšićev argument da se duljeno *ã* ne zatvara u *o* zbog toga što je kraće od iskonskog *ã*. Do zatvaranja samoglasnika (konkretno i najčešće *a*) u nekim čakavskim govorima nije došlo zbog osobite fiziologije duljenog sloga u odnosu na iskonski dugi, već zbog toga što je proces zatvaranja naglašenih samoglasnika završio nešto ranije nego njihovo duljenje, pa su svi novi dugi samoglasnici (oni koji su nastali ili su u jezik ušli nakon faze zatvaranja) ostali otvoreni. Najilustrativnije to pokazuje primjer *težok od formata*, koji sam zabilježio baš u hvarškome Dolu,⁴⁸ a u kojemu je *ã* u novijoj posuđenici iz standardnog jezika (*formãt*) ostalo otvoreno za razliku od iskonskog *ã > õ* u *težok*. Dokaz za tezu o kronološkoj uvjetovanosti ove pojave nalazimo i u Langstonovu⁴⁹ primjeru *bruãt, G. brãta* iz Kali na otoku Ugljanu, koji jasno pokazuje da se i duljeno *ã* itekako može zatvoriti (u Kalima se samoglasnici zatvaraju tako da diftongiraju) ako je do duljenja došlo za vrijeme dok je proces zatvaranja još bio aktivan. Konačno, i K. Langston i M. Kapović slažu se s time da je kaljsko duljenje u unutarnjem otvorenome slogu mlađe od onoga u zatvorenome.⁵⁰

5.2.3. Čak i kada bi novi naglasak doista bio nešto kraći od dvije more i nešto duži od jedne, takav bi naglasak čak i izvornim govornicima zasigurno bilo jako teško razlikovati od »pravih« dugih naglasaka, te bi kao slaba točka u sistemu vrlo brzo bio neutraliziran, odnosno izjednačen s iskonski dugim, jer u prirodi je jezika da dokida nedovoljno jasne opozicije.

5.2.4. Osim opozicija koje su nedovoljno jasne, jezik još brže dokida one opozicije koje k tome nisu ni funkcionalne. Nijedna semantička opozicija u trogirskome govoru ne

⁴⁶ U literaturi se govori o dvije izgovorne varijante *ã*, o tzv. kanonskome (brzome) i o tromome (nešto sporijemu i naglašenijem) izgovoru (vidi Kapović *uskoro*). Dobar primjer za potvrdu kanonskog izgovora *ã* u Trogiru nalazimo već u susjednome Okrugu. Tamo je naime izgovor *ã* znatno tromiji od trogirskoga (često se tromi izgovor bilježi znakom *ã*). Vidi Ivšić 1911: 152), a tu naglasnu razliku u odnosu na svoj govor dobro uočavaju i sami Trogirani koji izgovor okruškoga *ã* oprimjeruju kroz nekoliko zgodno odabranih pošalica, npr.: okruški pas ne laje *vãu, vãu*, nego *vãu, vãu* ili, okruški sat ne kuca *tĩka tãka*, nego *tĩka tãka* i sl. I M. Hraste je u izgovoru *ã* u Okručana zabilježio »emfatički akcentat«, koji je, po njegovu opisu, jednak čakavskome akutu pa ga je tako i bilježio (*rĩbe, děset, kvasĩne*... Vidi Hraste 1948: 141). Važno je ipak upozoriti na tri detalja vezano uz opis okruškoga *ã*: 1) Okruški *ã* nije rezultat »emfaze«, već je uobičajen i u svim govornim situacijama prisutan izgovor. 2) Okruški *ã* nije jednak akutu, ni duljinom ni intonacijom. 3) Okruški *ã* ni duljinom ni intonacijom nije jednak ni tzv. poludugome naglasku (npr. hvarsko *pogãča*, odnosno *pogãča*). Nije mu jednak ni po distribuciji jer se okruški *ã* pojavljuje čak i na najzatvorenijim samoglasnicima, *ĩ* i *ũ* (*rĩba, mũka*), na kojima se duljenje ne provodi ni u jednome drugom čakavskom govoru (*rĩba, mũka*).

⁴⁷ Vidi bilj. 35.

⁴⁸ Zabilježio sam ga u trećem broju dolskog informativno-zabavnog časopisa *Tartajun* (kolovoz 2008., str. 8).

⁴⁹ Langston 2006: 247, preuzeto iz Kapović *uskoro*. Ovim putem ujedno zahvaljujem kolegi Mati Kapoviću na rukopisu njegova do danas još uvijek neobjavljena rada.

⁵⁰ U Jurić 2007 pokušao sam skicirati kronologiju navedenih fonetsko-fonoloških promjena na otoku Ugljanu.

zasniva se na opoziciji *poludugi* ~ *dugi*. Ivšićev primjer oponiranja trogirskoga naglašenog i nenaglašenog oblika ž. roda pridjeva *suv*, gdje bi *sûva* bio naglašeni, a *sûva* nenaglašeni oblik, nije ispravan. U oba slučaja, u Trogiru se izgovara isti naglasak, ~, za razliku od muškog i srednjeg roda pridjeva gdje se naglašenost razlikuje i po opoziciji ~ ~ ^ (*sûvo lišće* ~ *lišće je sûvo*, *sûvi krûv* ~ *krûv je sûv*).

5.2.5. Mišljenja sam također da u opisu razlika između dugih naglasaka u trogirskome govoru nije potrebno inzistirati na različitosti po kvantiteti i po »skokovitosti«, što se po Ivšićevu opisu daje protumačiti kao njihovo glavno razlikovno obilježje, već prije svega po relativnoj melodijskoj visini u odnosu na sljedeći slog. Ako se ^ od ´ razlikuje samo po duljini, onda je ^ i ~ moguće razlikovati jedino njihovom usporedbom s melodijskom visinom sljedećeg sloga, budući da je i razlika između ´ i ~ na temelju kvantitete i skokovitosti u Trogiru svedena na minimum, ako se uopće još i može čuti (u Okrugu primjerice to još uvijek nije slučaj). Razlika u melodijskoj visini u odnosu na sljedeći slog postala je tako j e d i n o doista uočljivo razlikovno obilježje između ´ i ~ u trogirskome govoru. Tako su obilježja kvantitete i skokovitosti naglasaka u npr. *sûša* danas p o t p u n o j e d n a k i onima u *lónac*, samo što je u *sûša* druga mora u *û* melodijski viša od sljedeće more, dok je u *lónac* druga mora u *ó* melodijski jednaka visini sljedeće more. Tu je razlikovnu crtu akuta uočio uostalom i sam Ivšić,⁵¹ a nakon provedenih instrumentalnih ispitivanja P. Ivić i I. Lehiste čak su je proglasili i jedinom razlikom između posavskog ~ i ´, što je, po Kapovićevu mišljenju, »vrlo upitno«. ⁵² Nadalje, Ivić i Lehiste u mjerenjima nisu zabilježili potvrdu za Ivšićevu tezu o »naglom skoku« u izgovoru posavskoga akuta.⁵³

5.3. Odnos između trogirskog ~ i ´ slično opisuje i M. Hraste kada tvrdi da »Trogirani kao i čakavci u ostalim spomenutim mjestima (okolica Zadra?!, A. J.) imaju u svom akcenatskom sistemu samo jedan uzlazni akcenat (čakavski akut ~) koji je doduše nešto drugačije prirode nego novoštokavski uzlazni akcenat (´), ali mu je ipak u svojoj osnovi vrlo sličan«. ⁵⁴ S ovakvim se opisom »fiziologije uzlaznog akcenta u 'kanovačkim' pozicijama na čakavskom terenu« slaže i M. Moguš.⁵⁵ Ipak, barem što se tiče trogirskoga govora, treba reći da ovakva formulacija nije sasvim točna jer u Trogiru, kako ću pokazati, a vidi se i iz Geićevih primjera, ~ nije jedini uzlazni naglasak u kanovačkoj poziciji. Netočni su također i primjeri *dóbit*, *kišóvit*, *maglóvit*, *vríménit* i *pútić* koje Hraste (bilo da se ´ odnosi na akut ili na dugouzlazni), osim Okrugu, Arbaniji i Žednomu pripisuje, vjerojatno mehanički, i govoru Trogira.⁵⁶ Točno je naime da se npr. u Okrugu, onda kada se želi govoriti

⁵¹ »Akcenat ~ razlikuje se od štokavskoga ´ i tim, što je u njega ekspiratorna sila u drugom dijelu jača od sile, kojom se izgovara idući slog.« (Ivšić 1911: 147).

⁵² Ивић-Лехисте 1977 i 2002. Preuzeto iz Kapović *uskoro*, bilj. 45.

⁵³ Preuzeto iz Kapović, *isto*.

⁵⁴ Hraste 1957: 71. Vidi također i pogl. 3.4., bilj. 30.

⁵⁵ Usp. bilj. 35.

⁵⁶ Hraste 1948: 137.

»književno«, u spomenutim slučajevima može čuti i $\grave{}$ (budući da Okručani nemaju $\grave{}$), koji s obzirom na tromost kojom se tamo izgovara može ostaviti dojam tzv. emfatičkog akuta (*kišòvit, maglòvit...*),⁵⁷ no u Trogiru se govori jedino i uvijek *dòbit, kišòvit, maglòvit, vrimènit i pùtić*. Osim za sami Trogir i okolicu, još je manje jasno kako bi se ovakvo popécavanje akuta trebalo uklopiti u opis KN u npr. čakavici Murtera ili u čakavici (ili barem u ostalcima čakavice) nekih naselja biogradsko-zadarskog primorja, gdje je baš $\acute{}$ umjesto $\grave{}$ vrlo česta pojava.⁵⁸

6. PREGLED TROGIRSKIH RJEŠENJA NAKON PRESKAKANJA $\grave{}$ NA PREDNAGLASNICU:

6.1. Riječi bez etimološke prednaglasne duljine u kojima je $\grave{}$ bio na dočetnome otvorenu slogu (*nogà*) neovisno o broju slogova nakon preskakanja naglasaka redovito dobivaju $\grave{}$, a ne $\acute{}$ ili $\hat{}$. Dakle *nòga, sèstra, žèna, kòza, vòda, sèdlo, dòbro, svòju, lòza, màgla, šèlo, šramòta, griòta, tèle, kòtla, kàbla, pòsla, pòpa* itd. Fiziologija trogirskog novog akuta jednaka je akutu u *sùša*, kako sam opisao u pogl. 5.2.5.

6.2. Riječi bez etimološke prednaglasne duljine s $\grave{}$ u zatvorenome dočetnome slogu, neovisno o broju slogova imaju dva moguća rješenja:

a) Dugouzlazni naglasak *p o t p u n o j e d n a k n o v o š t o k a v s k o m e* u riječima *dólac, lóvac, lónac i kólac* (dakle kao u *písac, tétak, pétak*).⁵⁹

b) Izostanak kanovačkog duljenja u svim ostalim riječima: *kònac, mùdrac, pòtok, dùbok, visok, ótac* (ali *òca!*), *mòmak* itd. Kratkouzlazni je naglasak i u ovim slučajevima *p o t p u n o j e d n a k n o v o š t o k a v s k o m e*.⁶⁰

6.3. U trosložnim i više višesložnim riječima bez prednaglasne duljine u kojima je $\grave{}$ bio na unutarnjem slogu također nema kanovačkog duljenja: *gròmača, pràsica, tòvarica, glùmica, gùzica, pòdanak, pròpalo, nàramak, izija, ùbija, vòdija, ròdija* itd.

6.4. U riječima s prednaglasnom duljinom rezultat je uvijek sljedeći:

a) Akut u riječima s otvorenim dočetnim slogom: *rùka, tràva, lùka, sèstra...*

b) Dugouzlazni naglasak u svim ostalim slučajevima: *pétak, tórbica, présednik...*

⁵⁷ Vidi bilj. 46. Mišljenja sam da bi navedene okruške primjere najopravdanije bilo bilježiti znakom $\grave{}$ (*dòbit, kišòvit, maglòvit i vrimènit*). Izgovor *pùtić (pùtić) i pùtić (pùtić)* nikada nisam čuo.

⁵⁸ Hraste 1959: 7 i Finka 1990: 439.

⁵⁹ Ponekad se čuje se i *nàpit* mjesto redovitog *nàpit*, no kako nijedan drugi srodni glagol nema tu naglasnu varijantu (*nàjist < nàjst, nàlit < nàlit, prolit < profit*), vjerojatno je da je ovdje riječ o analogiji prema nekom drugom glagolu (npr. *radit*). Po analogiji s naglasnim tipom *lónac* čuje se također i *Hercegòvac*.

⁶⁰ Podatci iz posljednjih dviju točaka (6.1. i 6.2.) ne idu u prilog opažanju I. Kurtović o KN u Trogiru: »...u današnjemu trogirskome pri premicanju kratkoga naglasaka na prethodni slog redovito se ostvaruje kratki naglasak uzlazne intonacije.« (Kurtović 2002: 353, bilj 3.).

6.5. Već na prvi pogled dade se uočiti pravilnost po kojoj se pred otvorenim slogom izgovara $\tilde{}$, a pred zatvorenim slogom i pred dva sloga ili više njih $\acute{}$, odnosno $\acute{}$ u *dólac, lóvac, lónac* i *kólac*. To se pravilo ne odnosi na semantičku, već na fonetsku riječ, što konkretno znači da riječi s $\tilde{}$ pred otvorenim slogom mogu umjesto $\tilde{}$ imati i $\acute{}$ ako iza njih dolazi enklitika koja je, fonetski gledano, zapravo dočetni slog u osnovnoj riječi, npr.: *òvō je kōza*, ali *kōza je ònō ca cinī bē*. Stavimo li načas sa strane primjere *dólac, lóvac, lónac* i *kólac*, mogli bismo pretpostaviti da je ovakva naglasna struktura uvjetovana kronološki, odnosno da je proces kanovačkog duljenja (neovisno o tome je li rezultat $\acute{}$ ili $\tilde{}$) trajao neko vrijeme i da je nakon toga prestao biti aktivan. Naglasci koji su preskočili nešto kasnije, nakon što je proces duljenja završio, po ovom bi scenariju trebali ostali kratki, kako danas i jest u trogirskim riječima sa zatvorenim dočetnim slogom (*kónac, dúbok, mòmak...*). Ključna je pritom kronologija preskakanja naglasaka koju predlaže M. Hraste.⁶¹ Pojednostavljeno, najprije je $\tilde{}$ počeo preskakati u riječima s dugom prednaglasnicom (*rūkã, trāvã*), potom u riječima s kratkom prednaglasnicom (*sestrã, ženã...*) i tek nakon njih u riječima sa zatvorenim dočetnim slogom (*otãc, bogãt...*). Vjerojatno bismo u najmlađe slučajeve preskakanja naglasaka trebali ubrojiti i višesložne riječi s naglaskom na unutarnjem slogu (vidi pogl. 6.3.), koje u Trogiru također redovito daju $\grave{}$.⁶² Ovakva se kronologija može poduprijeti i primjerima iz npr. govora Murtera, koji ima nešto arhaičniju akcentuaciju od trogirskoga, a gdje se i danas govori *kolãc, otãc, danãš*, ali i *nóga, séstra, žéna*.⁶³ I fiziološki je ovakva kronologija opravdana, budući da je za izgovor zatvorenoga sloga potrebna nešto veća izdisajna silina nego za izgovor otvorenoga, pa je samim tim i preskakanje cijeloga naglasaka (siline) na prednaglasnicu mnogo teži postupak nego kod otvorenog sloga. Kada do njega i dođe, a to je mnogo jednostavnije onda kada je prednaglasnica duga, inercija siline potrebne za izgovor dočetnoga zatvorena sloga jednake je melodijske visine kao i posljednja mora sloga na kojega je preskočio veći dio siline, što opažamo kao dugouzlazni naglasak (*prásac, dvórac, pétac...*). Suprotno tome, kod otvorenoga sloga preskakanje siline je potpuno, a druga mora novoga naglasaka ($\tilde{}$) melodijski je viša od sljedeće more (vidi pogl. 5.2.5.). Dugi naglasak u iznimkama *dólac, lóvac, lónac* i *kólac* očito je rezultat analogije prema naglasku u kosim padežima, gdje je duljina dobivena kompenzacijom nakon ispadanja nepostojanog *a* (*lonãc*, gen. *lõncã*). Zbog čega se isto nije dogodilo i s ostalim imenicama koje imaju kompenzacijsko duljenje u slogu zatvorenu sonantom (npr. *kónac* < *konãc*, gen. *kõncã*, *mòmak* < *momãk*, gen. *mõmkã* i sl.), nisam u stanju protumačiti, no mislim da nije nevažno spomenuti i razliku u tvorbi plurala između ovih dviju skupina, gdje *dólac, lóvac, lónac* i *kólac* u n. mn. imaju $\tilde{}$ (*dõlci, lõvci, lõnci* i *kõlci*), a *kónac* i *mòmak* $\acute{}$ (*kõnci* i *mõmci*, jednako kao i južnočakavsko *stãrca, divõjka* i sl.). Sudeći po primjerima *dolãc/*

⁶¹ Hraste 1957: 59.

⁶² Ne slažem se međutim s Hrastinom tvrdnjom da su trogirski primjeri tipa *pùtić, kùsić* i *kòzlić* nastali pod utjecajem splitskoga govora (Hraste 1948: 137). U primjerima s otvorenim slogom nijedna trogirska riječ nema »splitsko« $\grave{}$ (za razliku od npr. Slatina: *lòza, màgla, pòpa...*, vidi Hraste 1948: 140), već redovito $\tilde{}$ (*lõza, màgla, pòpa...*) pa ne vidim zašto bi se »splitski« naglasak prenio samo na riječi sa zatvorenim dočetnim slogom.

⁶³ Juraga 2004: 257-258 i Lisac 2004: 246.

dōlāc, *lonāc/lōnāc*, *kolāc/kōlāc* i *lōvāc/lovāc* iz susjednog Okruga, gdje je preskakanje naglasaka u riječima s kratkom prednaglasnicom zahvatilo samo riječi s otvorenim dočetnim slogom (*nōga*, *kōza*),⁶⁴ može se pretpostaviti da su navedene četiri riječi i u Trogiru imale izgovornu varijantu s prednaglasnom duljinom, koja je kasnije potisnula osnovni oblik.

7. ZAKLJUČAK

Pokušat ću za kraj rezimirati teorije o nastanku KN te dati i svoje osobno viđenje problema. Imamo li u vidu prikazano trogirsko stanje, logično je zaključak započeti pitanjem: Je li KN doista posljedica »sukoba« starije čakavske akcentuacije s novijom štokavskom, ili je pak istina u ranije citiranu Moguševu zaključku da »'Kanovački' akcent u čakavaca nije dakle nikakav štokavski utjecaj«? Mišljenja sam da je zapravo riječ o pitanju na koje se ne može odgovoriti jednoznačno, budući da je svaki od navedenih stavova sazdan na činjenicama koje su prevažne da bi ih se jednostavno odbacilo. Uzmemo li najprije u obzir geografsku rasprostranjenost ove pojave u čakavskom narječju, nitko ozbiljan ne će zaključiti da ona nema nikakve veze s utjecajem štokavice. S druge strane, uzmemo li u obzir raznolikost ostvaraja KN u različitim čakavskim govorima i unutar pojedinih govora (Trogir je najbolji primjer), jasno je da moramo zaključiti kako KN nije rezultat jednostavnog *copy-paste* sistema, iz štokavice u čakavicu. Primarni impuls za promjenu mjesta naglasaka za jedno mjesto unaprijed *d o i s t a j e s t š t o k a v s k i u t j e c a j*, no sve ostalo, dakle i duljinu i uzlaznu intonaciju novoga naglasaka, doista možemo opisati kao »dosljednu primjenu pravila o duljenju vokalâ i regresivnom pomaku siline s nastavačne more na posljednju moru osnove«, kako je cijeli postupak opisao Moguš.⁶⁵ Ta pravila na različitim točkama daju različite rezultate, a rezultati su, kako sam pokazao uspoređujući murterske primjere s trogirskima, upravo odraz stupnja arhaičnosti dotičnoga čakavskog govora. Tako arhaičnije murtersko *lonāc* i *konāc* odgovaraju novijem trogirskome *lōnac* i *kōnac*, a murtersko *nōga* trogirskome *nōga*. Pritom se ne smije upasti u zamku pitanjem: »Kako je moguće da je govor s akutom u kanovačkoj poziciji manje arhaičan od govora s kanovačkim dugouzlaznim naglaskom?« Odgovor je upravo u činjenici da ni murterski ´ u *nōga*, ni trogirski ´ u *lōnac*, nisu »kopirani« štokavski naglasci (novoštok. *nōga* i *lōnac*!), nego tek redoviti stupanj u fonetskoj promjeni prebacivanja naglasne siline s naglašenog na duljeni prednaglasni slog, čije su faze: 1. ´ > 2. ´ i > 3. ~. U govoru u kojemu se preskakanje naglasaka dogodilo ranije, proces je izvršen do kraja, a krajnji rezultat preskakanja je ~ (*nōga*). I obrnuto, u riječima i u govorima u kojima je preskakanje nastupilo nešto kasnije, proces nije do kraja dovršen, a krajnji rezultat je ´ (Mu: *nōga*, Tg: *lōnac*). Uzlazna intonacija novoga naglasaka pritom je, fonetski gledano, jedino moguće rješenje (izuzmemo li metataksu, *nogã* > *nōga*, koja se može čuti u govorima bez ´, npr. u Okrugu), pa zbog

⁶⁴ Isto opaža i M. Hraste (1948: 141).

⁶⁵ Moguš 1977: 61.

toga kanovački ne treba smatrati ništa manje čakavskim od kanovačkog. Sama oznaka »kanovački« pritom je tek termin kojim se sažeto imenuje opisana pojava, a ne i oznaka porijekla naglasaka (Kanovci!), pa ga nije potrebno stavljati među navodnike.

LITERATURA

- Belić, A., 1935., »O čakavskoj osnovnoj akcentuaciji«, *Glas SANU*, 168, 1-39.
- Belić, A., 1952., »Iz srpskohrvatske akcentologije i dijalektologije«, *Južnoslavenski filolog*, 19, 117-131.
- Brozović, D., 1963., »O Stjepanu Ivšiću kao slavenskom i hrvatskosrpskom akcentologu«, *Ivšićev Zbornik*, Zagreb, 25-36.
- Budmani, P., 1883., »Dubrovački dijalekt, kako se sada govori«, *Rad JAZU*, 65, 156-157.
- Finka, B., 1990., »Pogled na govor Biograda i okolice«, *Biogradski zbornik*, 1, Zadar, 437-442.
- Geić, D. i Slade Šilović, M., 1994., *Rječnik trogirskog čakavskog govora*. Muzej grada Trogira, Trogir.
- Geić, D., 1998., *Gramatika trogirskog čakavskog govora*. Matica hrvatska Trogir, Trogir.
- Hraste, M., 1948., »Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale«, *Rad JAZU*, 272, 123-156.
- Hraste, M., 1957., »O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj«, *Filologija*, 1, 59-74.
- Hraste, M., 1959., »Osnovna akcentuacija Biograda na moru i njegove okolice«, *Filologija*, 2, 5-11.
- Ivić, P., 1981., »Prilog karakterizaciji pojedinih grupa čakavskih govora«, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, 67-91.
- Ивић, П.-Лехисте, И., 1977., »Фонетска анализа једне славошке акцентуације«, *Научни састанак слаvista у Вукове дање*, VI, 67-84.
- Ивић, П.-Лехисте, И., 2002., *О српскохрватским акцентима*. Приредио Драгољуб Петровић. Павле Ивић, Целокупна дела. Сремски Карловци – Нови Сад.
- Ivšić, S., 1911., »Prilog za slavenski akcenat«, *Rad JAZU*, 187, 133-207.
- Ivšić, S., 1951., »Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike«, *Zbornik filozofskog fakulteta u Zagrebu*, 1, 359-377.
- Jakić-Cestarić, V., 1960., »Iz akcentuacije čakavskih kopnenih govora«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 6-8, 257-272.
- Junković, Z., 1973., »Prilog za suvremenu čakavsku dijalektologiju«, *Čakavska rič*, sv. 1, 7-37.

- Juraga, E., 2004., »Neke osobine i osobitosti murterskog govora«, *Murterski godišnjak*, 2, 253-268.
- Jurić, A., 2005., »Suvremena čiovska toponimija«, *Čakavska rič*, 1-2, 145-212.
- Jurić, A., 2007., »Fonološki i morfološko-sintaktički kriteriji za bilježenje ugljanskih toponima«, u: Skračić, V. (ur.), *Toponimija otoka Ugljana*. Sveučilište u Zadru/Centar za jadranska onomastička istraživanja, Zadar, 333-343.
- Jurišić, B., 1966., *Rječnik govora otoka Vrgade*, I. dio. JAZU, Zagreb.
- Kapović, M., 2005., »Nove duljine u hrvatskom jeziku (nakon općeslavenskoga razdoblja)«, *Filologija*, 44, 51-62.
- Kapović, M., *uskoro*. Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija*.
- Kurtović, I., 2002., »Neka prozodijska obilježja kopnenih čakavskih govora«, *Čakavska rič*, 1-2, 349-361.
- Kurtović, I., 2003., »Fonološki opis mjesnih govora čakavskih mjesta koja gravitiraju Zadru, Šibeniku i Splitu« (rukopis); magistarski rad obranjen 20. 01. 2003. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu
- Kurtović, I.-Šimunović, P., 1999., »Fonološki sustav govora Krilo Jesenica«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 25, 155-169.
- Langston, K., 2006., *Čakavian Prosody. The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian*. Bloomington.
- Lisac, J., 1998., »Položaj privlačkoga govora među hrvatskim idiomima«, *Čakavska rič*, 26, 1-2, 25-31.
- Lisac, J., 2004., »Mjesto murterskog govora u čakavskom narječju«, *Murterski godišnjak*, 2, 245-251.
- Matoković, B., 2004., *Ričnik velovareškoga Splita*, vlastita naklada, Biblioteka Berezina, III.
- Moguš, M., 1971., »O jedinstvu čakavske akcentuacije«, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 12, 7-12.
- Moguš, M., 1977., *Čakavsko narječje: fonologija*. Školska knjiga, Zagreb.
- Rešetar, M., 1890., »Die čakavština und deren einstige und jetztige Grenzen«, *Archiv für slavische Philologie*, 13, 93-109, 161-199 i 361-388.
- Rešetar, M., 1900., »Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten«, *Schriften der Balkancommission, Linguistische Abteilung*, 1-222.
- Skok, P., 1972., *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. II K - poni¹, ur. Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, JAZU, Zagreb.
- Skok, P., 1973., *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. III poni²- Ž, ur. Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, JAZU, Zagreb.

- Šimunović, P., 1966., »Onomastička istraživanja Velog i Malog Drvenika«, *Ljetopis JAZU*, 71, 345-357.
- Šimunović, P., 1977., »Čakavština srednjodalmatinskih otoka«, *Čakavska rič*, 1, 5-65.
- Šimunović, P., 1981., »Trogir«, u: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Posebna izdanja, knj. LV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 9, ANUBIH, Sarajevo.
- Vidović, D.-Kurtović, I., 2005., »Neutralizacija dugoga i kratkog a u južnočakavskim otočnim govorima«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 31, 389-400.
- Vinja, V., 2004., *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*. knjiga III, Pe - Ž, HAZU/Školska knjiga, Zagreb.
- Vulić, S., 2000., »Govor otoka Drvenika«, u: *Zbornik otoka Drvenika*, 1, Drvenik, 561-639.
- Vulić, S., 2001., »Osnovne značajke samoglasničkog sustava govora otoka Drvenika kraj Trogira«, *Čakavska rič*, 29/2, 5-13.

NON – ETYMOLOGICAL LENGHT IN THE VERNACULAR OF TROGIR

Summary

The author describes and analyses the results of the transfer of short-falling accents from the last syllable of a word to its previous one as well as cases of non-etymological lenght (*kanovački accent*) during the transfer. Besides that, the author also describes the basic distinctive particularities in the vernacular of Trogir, and gives critical analysis on former observations of non-etymological lenght in the vernacular of Trogir and its surroundings.

Keywords: *non-etymological lenght (kanovački accent), vernacular of Trogir, Chakavian dialect, Shtokavian dialect, graphic sign for long-rising accent in Croatian language (akut), long rising accent.*

L'ALLONGEMENT NON-ÉTYMOLOGIQUE DE LA SYLLABE PAROXYTONNE DANS LE PARLER DE TROGIR

Résumé

Conformément à sa situation historique et géographique spécifiques, le parler de Trogir assumait une grande influence du dialecte chtokavien, mais au même temps il conserva les particularités tchakaviennes distinctives beaucoup mieux que nombre d'autres parlers d'une situation géographico-historico-linguistique pareille. La solution trogirienne relative au phénomène de l'allongement non-étymologique de la syllabe paroxytonne reste unique par rapport à tout autre exemple dans le domaine tchakavien, et même par rapport à ses parlers voisins, ceux de: Okrug, Žedno, Arbanija et de Donja Kaštela. Après une régression de l'accent court (č), les mots ayant eu au départ une syllabe paroxytonne courte obtiennent régulièrement un ´, et non pas un ´ ou un ^ (*nōga, sēstra, žēna*). Les mots avec une syllabe finale fermée obtiennent soit un ´ pareil au chtokavien dans les mots *dólac, lóvac, lónac* et *kolac*, soit un ` pareil au chtokavien dans tous les autres mots (*kònac, dùbok, òtac...*). Les mots polysyllabiques obtiennent aussi un ` (*pràsica, tòvarica, glùmica...*). Dans la conclusion: L'impulsion primordiale pour la régression de l'accent court est sans doute due au dialecte chtokavien, mais la quantité et la qualité de nouvel accent, son allongement non-étymologique et son intonation ascendante spécifique, restent bien des solutions tchakaviennes autonomes, non-influencées par le dialecte chtokavien, ce qui s'atteste le mieux dans la comparaison des exemples de Trogir avec ceux de Murter.

Podaci o autoru:

Ante Jurić, znanstveni novak na projektu *Toponimija neistraženih sjevernodalmatinskih otoka i obale* glavnog istraživača dr. Vladimira Skračića i asistent u Centru za jadranska onomastička istraživanja Sveučilišta u Zadru.

Kućna adresa: Široka ulica 2 a, 23000 Zadar; e-pošta: ajuric@unizd.hr